

МАНУЇЛОВА К. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
та європейського права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

ЦИБУЛЬСЬКА О. Ю.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
та європейського права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 341.9:347.121

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.2.45>**ПРАВОВА ПРИРОДА ТРАСТУ У ЗАГАЛЬНОМУ ПРАВІ**

Стаття присвячена розгляду правової природи трасту у загальному праві. Наголошується, що основною характеристикою трасту у загальному праві є концепція подвійного права власності. Ця концепція встановлює різницю між юридичним правом власності довірчого власника на активи трасту і правом власності бенефіціара ці ж активи. Однак у державах континентального права, оскільки право власності вважається абсолютним і неподільним, такий поділ права власності неможливий. Така відмінність у розумінні права власності між континентальними системами та системами загального права створює значні труднощі при адаптації концепції трастів до континентальних правових систем, таких як правова система України.

На основі визначень трастів зроблено висновок, що сутність трастів у загальному праві полягає в тому, що вони є механізмом володіння та управління майном, при якому дане майно є відокремленим фондом. Ця природа включає три аспекти: фидуціарні відносини, незалежність трастової власності і подвійне володіння трастової власністю.

По-перше, між довірчими власниками, керуючим та бенефіціарами існують фидуціарні відносини, оскільки довірчі власники володіють трастовою власністю на користь бенефіціарів або з певною метою. У трасті засновники передають свої активи довірчим власникам для управління та розпорядження ними, ґрунтуючись на своїй довірі до довірчих власників. Довірчий керівник має право власності на майно на користь всіх бенефіціарів. Якщо довірчий керуючий є одним із бенефіціарів, він може частково керувати майном у своїх інтересах. Однак навіть у цьому випадку між довірчим керуючим та всіма бенефіціарами зберігаються фидуціарні відносини.

У загальному праві трасти виникли на основі практики судів справедливості. Хоча подвійне право власності – право власності довірчого власника та право власності вигодонабувача – вважається невід’ємною рисою трастів загального права, з цього не випливає, що траст не може існувати без подвійного права власності, як це відбувається у цивільних правопорядках, де право власності є абсолютним та неподільним.

Саме через значущість трасту в комерції в різних країнах загального права

протягом останнього століття робилися спроби спростити чи оновити законодавство про трасти, тоді як низка цивільних юрисдикцій, як чистих, так і змішаних, запровадила траст у свою правову систему. Ці зусилля увінчалися змінним успіхом, і літератури з проблем трастів з погляду порівняльного права практично немає. Частково причиною такої зневаги у XX столітті була поширена серед учених думка про те, що концепції трасту у загальному та цивільному праві, якщо вони існували, були настільки різними, що дослідження трастів було марним. Однак у XXI столітті трасти стануть майбутнім предметом дослідження порівняльного правознавства саме через очевидну неможливість впровадження трастів у цивільні системи.

Ключові слова: *траст, фідучіарні відносини, загальне право, бенефіціар, довірчий керуючий, розщеплення права власності, право справедливості.*

Manuilova K. V., Tsybul'ska O. Yu. Legal nature of trust in common law

The article is devoted to consideration of the legal nature of the trust in common law. It is emphasized that the main characteristic of a trust in common law is the concept of dual ownership. This concept establishes a difference between the legal ownership of the trust owner in the trust assets and the ownership of the beneficiary of the same assets. However, in continental law states, since ownership is considered absolute and indivisible, such division of ownership is not possible. Such a difference in the understanding of property rights between continental systems and common law systems creates significant difficulties in adapting the concept of trusts to continental legal systems, such as the legal system of Ukraine.

Based on the definitions of trusts, it was concluded that the essence of trusts in common law is that they are a mechanism of ownership and management of property, in which this property is a separate fund. This nature includes three aspects: fiduciary relationships, independence of trust property, and dual ownership of trust property.

First, there is a fiduciary relationship between the trust owners, the trustee and the beneficiaries because the trust owners hold the trust property for the benefit of the beneficiaries or for a specific purpose. In a trust, the settlors transfer their assets to the trustees to manage and dispose of them based on their trust in the trustees. The trustee owns the property for the benefit of all beneficiaries. If the trustee is one of the beneficiaries, he can partially manage the property for his own benefit. Even so, however, a fiduciary relationship remains between the trustee and all beneficiaries.

At common law, trusts arose from the practice of the courts of equity. Although dual ownership – that of the trust owner and that of the beneficiary – is considered an inherent feature of common law trusts, it does not follow that a trust cannot exist without dual ownership, as is the case in civil jurisdictions where ownership is absolute and indivisible.

It is precisely because of the importance of the trust in commerce that attempts have been made in various common law countries over the last century to simplify or modernize the law of trusts, while a number of civil jurisdictions, both pure and mixed, have introduced the trust into their legal systems. These efforts have met with variable success, and there is practically no literature on trust issues from the point of view of comparative law. Part of the reason for this disdain in the 20th century was the widespread view among scholars that common law and civil law concepts of trust, if they existed, were so different that the study of trusts was futile. However, in the 21st century, trusts will become a future subject of research in comparative jurisprudence precisely because of the obvious impossibility of implementing trusts in civil systems.

Key words: *trust, fiduciary relations, common law, beneficiary, trustee, division of ownership, equity.*

Важко дати єдине визначення трасту. Поняття трасту поступово розвивалося протягом століть, з помітною гнучкістю, пристосовуючись до вимог, які пред'являло до нього суспільство. Траст визначався як метод управління багатством, як відносини, як відокремлений фонд та як справедливе зобов'язання.

З погляду сучасних фахівців із планування податків, траст у сенсі є метод управління багатством на користь однієї чи кількох осіб. Однак це визначення «не відображає різних способів виникнення трасту, і в ньому не згадується той, можливо, дивовижний факт, що одна і та ж особа може бути засновником, довірчим власником і бенефіціаром одного і того ж трасту» [1, с. 3]. Серед звичайних юристів найбільш вдалим визначенням трасту є «відносини, які виникають, коли особа (називається довірчим власником) змушена по праву справедливості володіти майном, як нерухомим, так і особистим, як на законному, так і на справедливому титулі, на користь деяких осіб (одним із яких він може бути і які називаються бенефіціарами) або для будь-якого об'єкта, дозволеного законом, таким чином, що реальна вигода від майна переходить не до довірчих власників, а до бенефіціарів чи інших об'єктів трасту» [1, с. 3].

Професор Донован У.М. Уотерс характеризує траст за загальним правом як відокремлену власність. Він стверджує, що траст – це «відокремлений фонд, що складається з активу або низки активів, особи, яка має виключне право на користування фондом або його виділення, та особи, яка має право власності на актив або активи, що перебувають у трасті, і в деяких випадках здійснює управління чи керівництво фондом» [1, с. 3]. Термін «фонд» наголошує, що початкові активи, які перебувають у трасті, можуть бути відчужені, а на їхнє місце придбані інші. Фонд – це поточне володіння активами у будь-який момент часу відповідно до умов трасту.

Крім того, ще одна відома ухвала, яка схвально цитується в судових органах, говорить: «траст – це справедливе зобов'язання, яке зобов'язує особу (називається довірчим власником) розпоряджатися майном (названим трастовою власністю), що належить йому як окремий фонд, відмінний від нього приватної власності, на користь осіб (званих бенефіціарами або, у старих випадках, *cestuis que trust*), одним з яких він може бути сам і будь-яка з яких може примусити до виконання зобов'язання» [2, с. 2]. Це визначення було доповнено положенням про те, що довірчий власник може володіти майном не на користь осіб, а для досягнення певних цілей, а саме: «для благодійних цілей» [3, с. 30]. Відповідно, трасти можна розділити на трасти для осіб, благодійні трасти та трасти для приватних цілей.

З наведених вище визначень трастів неважко зрозуміти, що сутність трастів у праві у тому, що вони є механізм володіння та управління майном, у якому дане майно є відокремлений фонд. Ця природа включає три аспекти: фідучіарні відносини, незалежність трастової власності і подвійне володіння трастовою власністю.

По-перше, між довірчими власниками, керуючим та бенефіціарами існують фідучіарні відносини, оскільки довірчі власники володіють трастовою власністю на користь бенефіціарів або з певною метою. У трасті засновники передають свої активи довірчим власникам для управління та розпорядження ними, ґрунтуючись на своїй довірі до довірчих власників. Довірчий керівник має право власності на майно на користь всіх бенефіціарів. Якщо довірчий керуючий є одним із бенефіціарів, він може частково керувати майном у своїх інтересах. Однак навіть у цьому випадку між довірчим керуючим та всіма бенефіціарами зберігаються фідучіарні відносини. Як зазначив професор Уотерс: «у довірчого керуючого справді може бути два капелюхи вигодонабувача, але за виконання будь-якого обов'язку довірчого керівника він має носити лише капелюх довірчого управляючого» [1, с. 10]. Іншими словами, довірчий керуючий несе фідучіарний обов'язок, який корениться в обов'язку лояльності, що вимагає від нього зберігати майно і керувати ним суворо на користь усіх бенефіціарів.

Суддя Верховного суду Канади Дж. Маклахлін виклав класичне формулювання фідучіарних відносин у справі *Canson Enterprises Ltd v Broughton & Co.*: «Суть фідучіарних відносин, навпаки, полягає в тому, що одна сторона зобов'язується діяти на користь іншої. В основі фідучіарних відносин лежить довіра, а не користь, і у разі порушення рівноваги

складається на користь потерпілого. Свобода фидуціарію обмежується характером взятого ним на себе зобов'язання» [4].

По-друге, трастова власність залежить ні від майна засновника, ні від особистого майна довірчого управляючого. Засновник втрачає право власності на трастову власність, коли передає її довірчому керуючому, якщо він не зберіг за собою право скасування. Через війну кредитори засновника немає права претендувати на трастову власність. Понад те, трастова власність має бути відокремлена від особистої власності довірчого управляючого. Таким чином, особисті кредитори довірчого управителя не мають претензій до трастової власності, а лише до особистих активів довірчого управителя. Це наслідком відособленого характеру трастової власності, тобто. двох ролей довірчого керівника – фидуціарної та її особистих справ. «Ці дві ролі різні, як і майно, що стосується кожної з них. Отже, вигодонабувач трасту розглядає свій інтерес до трастової власності насамперед, ніж особисті кредитори довірчого власника» [1, с. 13].

Понад те, зазначається, що у загальному праві навіть трастові кредитори немає прямих претензій на трастову власність. Професор Сміт стверджує, що трастовий кредитор, як і особистий кредитор довірчого власника, не має прямого доступу до трастових активів [5, с. 338]. Проте Сміт обережно зазначає, що «у деяких юрисдикціях законодавство змінилося таким чином, що кредитори отримали прямий доступ до трастових активів. Найяскравіший приклад – США» [6, с. 305].

Успіх трасту багато в чому зумовлений цими двома характеристиками. Незалежність трастової власності успішно захищає її від домагань особистих кредиторів довірчого керуючого або його дружини у разі банкрутства чи розлучення. Фидуціарні відносини, з іншого боку, гарантують, що абсолютне право власності довірчого власника *prima facie* реалізується на користь бенефіціара. Поєднання цих двох характеристик дає змогу ефективно розділити аспекти власності між різними сторонами, що відомо як подвійне володіння трастовою власністю. При цьому зберігається баланс між довірчим власником, який має незалежний контроль над трастовою власністю, та бенефіціаром, який може примусово виконувати суворі обов'язки щодо довірчого власника.

На відміну від цивільної абсолютної та неподільної власності, у загальному праві існує подвійна власність довірчих власників та бенефіціарів.

Концепція подвійного права власності виникла під впливом судів справедливості і коренилася у двох окремих судових системах, які діяли Англії до появи сучасного трастового права. Цими двома окремими системами судів були Королівські суди та Канцлерський суд. Право, яке тлумачилося і формувалося в королівських судах, – це загальне право *stricto sensu*, а право, яке поступово встановлювалося у суді лорда-канцлера, – це право справедливості. Справедливість – це «акт залишкового правосуддя короля, покликаний забезпечити справедливість застосування законів королівства... [Вона] припускає існування загального права, допомагаючи йому, змінюючи і доповнюючи його» [1, с. 5]. Але оскільки справедливість – це особиста ухвала короля, що стосується застосування його правосуддя в королівстві, вона має вищий авторитет. Таким чином, загальне право та справедливість різняться, але доповнюють один одного.

Що стосується трастів, то суди загального права визнавали право власності на майно і вважали феодалів користувачами, а канцлер, навпаки, наголошував на користуванні майном, змушуючи феодалів користуватися майном на користь *cestui que use* на підставі совісті. У міру того, як втручання канцлера ставало дедалі регулярнішим, виник Канцлерський суд. Суди загального права визнавали юридичну власність на майно, але з визнавали існування справедливої власності. Канцлерський суд, навпаки, виник для визнання ситуацій, коли законний власник землі не повинен по совісті безперешкодно користуватися належною йому власністю, а повинен бути схильний до переважного права будь-якої іншої особи, яка по совісті претендувала на користування та розпорядження власністю. Право власності з права справедливості виникає у тому випадку, коли законний власник майна зобов'язаний утримувати їх у інтересах іншої особи чи групи осіб. З погляду справедливості, особи, на

користь яких утримується майно, є його реальними власниками; при цьому вони не порушують право власності законного власника на майно чи володіння ним [1, с. 5]. Канцлерський суд захищає права бенефіціара, щоб забезпечити досягнення рівності чи справедливості. «Якщо людина обіцяла утримувати своє законне майно так, щоб ним могла користуватися інша, канцлер стежив за тим, щоб цей обов'язок виконувався» [7, с. 14]. Інакше кажучи, «канцлер було розпорядитися, щоб юридичне володіння майном змінилося, але міг зробити розпорядження проти особи, який володіє цим юридичним володінням» [1, с. 10-11].

Таким чином, суд канцелярії може ухвалити, що законний власник зобов'язаний особисто розпорядитися майном або доходами від продажу таким чином, щоб це було вигідно законному власнику» [8, с. 12]. Концепція подвійного права власності в рамках двох окремих судових систем ілюструється наступним прикладом, наведеним у книзі *Water's Law of Trusts in Canada*: «На думку судів загального права, якщо Т мав юридичний титул на землю або рухоме майно, то він мав права розпорядження, управління та користування цим майном. Але якщо Т раніше обіцяв цеденту утримувати майно для користування іншою особою, крім самого Т, то канцлерський суд просив і зрештою погоджувався примусово виконати моральне зобов'язання. За законом Т міг бути власником у повному розумінні цього слова, в якому загальне право визнає право власності, але за справедливістю – якої Т не міг уникнути, якби його закликали до відповіді, – Б, гаданий бенефіціар, міг змусити Т відмовитися від задоволення користуватися майном і справді керувати ним від імені Б» [1, с. 4].

Незважаючи на те, що в 1875 р. ці два види судів були об'єднані, і в даний час інтереси з права справедливості визнаються всіма судовими інстанціями, а значить, у певному сенсі можуть вважатися законними, різницю між законним і справедливим правом власності зберігається як основне принцип трастового права. Ця відмінність є фундаментальною і невикорінною, навіть незважаючи на відміну роздільної юрисдикції. Різниця між законним та справедливим інтересом має не лише теоретичне значення. Законний титул має переважну силу перед усіма, якщо тільки він не заборонений законом, у той час як справедливий титул має переважну силу перед третіми особами, за винятком випадків, коли існує сумнівний законний інтерес щодо вартості без повідомлення про справедливий інтерес [2, с. 74-75]. «Дійсно, у певному сенсі суть трасту полягає у тому, щоб відокремити вигоду від власності від права здійснювати повноваження, пов'язані з наявністю правового титулу. Це вірно навіть у разі, коли умови трасту дозволяють бенефіціару користуватися трастовою власністю *in specie*, тобто володіти трастовою власністю» [7, с. 3]. Таким чином, подвійне володіння, розподіл контролю та переваги трастової власності в сукупності є тією базою, на якій будується сучасний траст.

Юридичне право власності на трастове майно наділяє довірчого керуючого юридичними правами та повноваженнями, пов'язаними з цим майном. Проте довірчий керівник має діяти відповідно до своїх особистих обов'язків, тобто. здійснювати володіння майном відповідно до умов трасту і тим самим забезпечувати благо бенефіціарів. Таким чином, право власності довірчого керуючого включає два аспекти: юридичний титул довірчого керуючого на трастову власність і його обов'язки перед бенефіціарами. Перший аспект передбачає, що, з одного боку, довірчий керуючий має *prima facie* абсолютним правом щодо зовнішнього світу розпоряджатися майном так, як це міг би робити абсолютний власник; з іншого боку, активи трасту відокремлені від майна довірчого керуючого. Другий аспект – низка обов'язків за умовчанням, зокрема фідучіарних обов'язків, – прийнятий для того, щоб *prima facie* абсолютний титул довірчого власника використовувався лише на користь бенефіціарів або в певних цілях.

Істотним питанням, пов'язаним із правом власності з права справедливості, є природа права бенефіціара. З цього приводу сер Фредерік Мейтланд, англійський історик права кінця XIX століття, вважав, що право вигодонабувача трасту – це лише особисте право, що має речові зв'язки. На противагу йому професор Остін Скотт запропонував вважати, що бенефіціари мають прямий майновий інтерес у трастовій власності [9, с. 30].

Часто говорять, що юридичне право власності – це речове право, а право власності на право справедливості – це право *in personam*, оскільки воно надається лише стосовно осіб,

а не речей. Право вигодонабувача – це особиста вимога, право *in personam*, до довірчого керуючого у разі порушення ним трасту.

На відміну від юридичних прав, які мають переважну силу щодо осіб взагалі, права на право справедливості мають переважну силу тільки щодо обмеженої групи осіб [6, с. 284]. Як зазначає професор Сміт: «цікавість бенефіціара ніколи не пов'язує третіх осіб, за винятком тих, чий права випливають із прав довірчого власника; це показує, що інтерес бенефіціара пов'язує права довірчого власника у трастовій власності, а не саму трастову власність» [6, с. 285].

З іншого боку, право бенефіціара вважається особистим вимогою, оскільки його реалізація залежить від дій іншої особи, тобто. від керування майном довірчим власником. Право бенефіціара – це «непрямий інтерес, що має характер обтяження прав довірчого власника на довірчу власність» [10, с. 10]. Якщо третій особі належить зобов'язання за загальним правом щодо трастової власності, саме довірчий власник реалізує його як законний власник. «Бенефіціар не має права у власній якості пред'являти позов за загальним правом безпосередньо до третьої особи» [10, с. 10]. Тому не має повного майнового інтересу до того часу, поки розсуд довірчого керівника нічого очікувати реалізовано на користь. Бенефіціар лише очікує, що довірчі власники виконають свій обов'язок щодо управління активами та розподілу доходів на користь бенефіціара.

Коротко характер прав бенефіціара можна укласти як особисту вимогу до довірчого керуючого. Якщо ж йдеться про зовнішні відносини проти певних третіх осіб, то право бенефіціара передбачає непрямую участь у трастовій власності.

Резюмуючи, можна назвати, що у загальному праві трасти виникли з урахуванням практики судів справедливості. Хоча подвійне право власності – право власності довірчого власника та право власності вигодонабувача – вважається невід'ємною рисою трастів загального права, з цього не випливає, що траст не може існувати без подвійного права власності, як це відбувається у цивільних правопорядках, де право власності є абсолютним та неподільним.

Саме через значущість трасту в комерції в різних країнах загального права протягом останнього століття робилися спроби спростити чи оновити законодавство про трасти, тоді як низка цивільних юрисдикцій, як чистих, так і змішаних, запровадила траст у свою правову систему. Ці зусилля увінчалися змінним успіхом, і літератури з проблем трастів з погляду порівняльного права практично немає. Частково причиною такої зневаги у XX столітті була поширена серед учених думка про те, що концепції трасту у загальному та цивільному праві, якщо вони існували, були настільки різними, що дослідження трастів було марним. Однак у XXI столітті трасти стануть майбутнім предметом дослідження порівняльного правознавства саме через очевидну неможливість впровадження трастів у цивільні системи.

Список використаних джерел:

1. Waters, Donovan W.M., Mark Gillen & Lionel Smith. *Waters' Law of Trusts in Canada*, 4th ed. Toronto: Carswell, 2012. 1552 p.
2. Hayton, David, Paul Matthews & Charles Mitchell, eds. *Underhill and Hayton Law of Trusts and Trustees*, 18th ed. London: LexisNexis, 2010. 47 p.
3. Pettit Ph. H. *Equity and the Law of Trusts*, 12th ed. Oxford: Oxford University Press, 2012. 842 p.
4. *Canson Enterprises Ltd v Broughton & Co. Supreme Court Judgments*. URL: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/816/index.do>.
5. Smith L. *Trust and Patrimony*. *Estates, Trusts and Pensions Journal*. 2009. Vol. 28. P. 332-354.
6. Smith L. *Scottish Trusts in the Common Law*. *Edinburgh law review*. 2013. Vol. 17, No. 3. P. 283-313.
7. Penner J. E. *The Law of Trusts*, 8th ed. Oxford: Oxford University Press, 2012. 516 p.
8. Poyser J. E. S., Larry H. Frostiak & Grace Chow. *Taxation Of Trusts and Estates: A Practitioner's Guide 2014*. Toronto: Carswell, 2014. 675 p.
9. Oosterhoff A. H. et al. *Oosterhoff on Trusts: Text, Commentary and Materials*, 7th ed. Toronto: Carswell, 2009. 1340 p.
10. Gary Watt, Todd & Watt's *Cases & Materials on Equity and Trusts*. New York: Oxford Univeristy Press Inc., 2011. 583 p.

